

บทที่ 21

ความมั่นคง และกำลังอำนาจแห่งชาติ

1. ความทั่วไป

ความมั่นคงและกำลังอำนาจแห่งชาติมีสาระเกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญ 3 เรื่อง แต่ละประเด็นนั้นมีขอบข่ายกว้างขวางทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง “ชาติ” เรื่อง “อุดมการณ์” และเรื่อง “กำลังอำนาจ”

ดังนั้น จึงสมควรที่จะอธิบายศัพท์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเสียก่อน แล้วจึงจะระบุนวามสัมพันธ์ของกำลังอำนาจแห่งชาติกับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

2. สังคม ประเทศ รัฐ ชาติ-รัฐ รัฐประชาชาติ และชาติ

ปรากฏการณ์แห่งการจัดตั้งองค์การทางการเมืองขึ้นเป็น “ชาติ” ซึ่งใช้ในความหมายแห่งการเป็น “ชาติรัฐ” หรือ “รัฐประชาชาติ” นั้นได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาเพียงระยะเวลาไม่นานนี้เอง สำหรับหลาย ๆ ประเทศ (ยกเว้นประเทศไทย) ความเป็นรัฐประชาชาติเพิ่งจะมีขึ้นในช่วงหลังมหาสงครามโลกครั้งที่ 2 ตัวอย่างในเอเชีย ได้แก่ ประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ ตัวอย่างอีกเป็นจำนวนมหาศาล คือ ประเทศต่าง ๆ ในแอฟริกา

การที่จะกล่าวถึง “กำลังอำนาจของชาติ” นั้นพึงเข้าใจว่าเมื่อใช้ศัพท์ “ชาติ” ณ ที่นี้ใช้ในความหมายใกล้เคียงกับ “ประเทศ” “รัฐ” และ “รัฐประชาชาติ”

ศัพท์ต่าง ๆ เหล่านั้นและอีกบางคำมีความหมายเกือบจะเป็นอย่างเดียวกัน ความแตกต่างย่อมมีอยู่แต่มักเป็นเรื่องการเน้นลักษณะใดลักษณะหนึ่ง หรือการมองในมิติใด มิติหนึ่งเป็นการเฉพาะสมควรอธิบายโดยย่อดังนี้

3. สังคม

สังคม เป็นศัพท์ที่กว้างและกินความกลาง ๆ “สังคม” ซึ่งหมายถึงจำนวนคน ณ ที่ใดที่หนึ่ง ผู้ซึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน เมื่อพูดถึง “สังคม” ก็เป็นเรื่องของประชากร พิจารณาจากแง่มุมของการแบ่งแยกออกเป็นเพศหญิง เพศชาย การแบ่งออกเป็นวัยต่าง ๆ เช่น เด็กเล็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ ผู้ชรา นอกจากนี้อาจพิจารณาประชากรในเชิงสถานภาพสมรส การจัดระบบครอบครัว การอยู่ในเมืองและชนบท เป็นต้น

4. ประเทศ

ประเทศ เป็นศัพท์ที่เน้นหนักไปในเชิงภูมิศาสตร์ เมื่อพูดถึงประเทศ เช่น ประเทศไทย หรือประเทศอินโดนีเซียมักเกิดภาพพจน์เกี่ยวกับสภาพพื้นดิน พื้นน้ำ ภูมิอากาศ การเป็นแผ่นดินเดียวกันหรือการเป็นเกาะหรือหมู่เกาะ การมีสภาพเป็นประเทศร้อน ฝนชุก หรือ เป็นประเทศหนาว

5. รัฐ

ศัพท์ที่มองหนักไปในทางมิติทางการเมืองได้แก่ “รัฐ” (state ใช้อักษร s ตัวเล็ก หากใช้ S ตัวใหญ่มักหมายถึงมลรัฐ อย่างเช่น มลรัฐนิวยอร์ก หรือมลรัฐแคลิฟอร์เนียใน สหรัฐอเมริกา) ดังนั้น ในการที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ หมายถึง การมีสภาพเป็น “รัฐ” คือเป็นหน่วยทางการเมือง หรือองค์การทางการเมืองหน่วยหนึ่งหรือ องค์การหนึ่งของโลก คำว่า “รัฐ” ใช้ในวงการเมืองระหว่างประเทศมาก เช่น การเป็น สมาชิกขององค์การนานาชาติก็มักเรียกว่า “member state”

ความเป็น “รัฐ” ณ ที่นี้เน้นหนักส่วนที่มีอำนาจ “อธิปไตย” (sovereignty) คือมี ความเป็นอิสระหรือความเป็นประเทศเอกราช

6. รัฐประชาชาติ

เป็นศัพท์ที่เน้นหนักเชิงสังคมและเชิงการเมืองและเชิงประวัติศาสตร์ ศัพท์นี้เกี่ยวข้อง กับการจัดองค์การทางการเมืองของมนุษยชาติ เริ่มตั้งแต่การจัดตั้งขึ้นมาเป็น “เผ่าชน” “นครรัฐ” “จักรวรรดิ” จวบจนกระทั่งเป็น “ชาติรัฐ”

ความเป็น “ชาติ-รัฐ” ในประวัติศาสตร์ยุโรปเห็นชัดหลังจากการแตกสลายของ มหาอาณาจักรโรมัน และเกิดการรวมตัวของคนที่เชื่อชาติเดียวกันหรือใกล้เคียงกันขึ้น เป็นองค์การทางการเมืองที่เล็กกว่า “มหาอาณาจักร” หรือ “จักรวรรดิ”

ตัวอย่างได้แก่ สภาพที่มีการแยกคนเชื้อสายเยอรมันและคนเชื้อสายอิตาเลียนออกเป็นก๊ก เป็นเหล่า หรือเป็นแคว้นต่าง ๆ กัน เมื่อจักรวรรดิโรมันหมดสภาพ ชาติรัฐ “อิตาลี” ได้รับการสถาปนาขึ้นโดยคาวัวร์ และชาติรัฐ “เยอรมนี” ได้รับการก่อตั้งขึ้นโดย บิสมาร์ค

7. ชาติ

ชาติ เป็นศัพท์ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องทางสังคมจิตวิทยาและเรื่องของธรรมเนียม ประเพณี อุปนิสัย ใจคอ รวมทั้งเผ่าพันธุ์ ศัพท์นี้ในทางวิชาการถือว่าไม่จำเป็นต้องหมายถึง

ชาติ-รัฐหรือประเทศ เช่น ประเทศอินเดียย่อมมีหลาย “ชาติ” หมายถึง หลายเผ่าพันธุ์ หรือหลายกลุ่มเชื้อชาติและศาสนา (ethnic groups) อันเป็นลักษณะ “พหุสังคม” (plural society) หรือบางครั้งเรียกว่า “สังคมพหุวัฒนธรรม” (multi-cultural society) ซึ่งในประเทศ อินเดียมีกลุ่มชน (ในความหมายเป็น “nation” ตามศัพท์วิชาการดังกล่าว) เช่น กลุ่มชนที่ นับถือศาสนาอิสลาม และที่นับถือศาสนาซิกข์ (Sikhism) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เท่าที่ใช้ในภาษาไทยและตามสามัญสำนึก (รวมทั้งในภาษาอังกฤษ ด้วย) คำว่า “ชาติ” มักใช้ในความหมายอย่างเดียวกับชาติรัฐหรือรัฐประชาชาติ

ในการพูดถึงอุดมการณ์แห่งชาติ ณ ที่นี้จะกล่าวถึง “ชาติ” ในความหมายรวม ๆ กัน ของหลายศัพท์ที่ได้ยกมาแล้วนั้น คือเป็นการมองภาพที่กว้างโดยไม่พยายามให้เป็นเรื่อง ที่เฉพาะเจาะจงเกินไป

ในสังคมไทยมักมีการกล่าวถึง “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” คำว่า “ชาติ” ที่ กล่าวถึงนี้ หมายรวมทั้งประชากร ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในสังคม สถาบันสังคม ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการเมือง สถาบันศาสนา สถาบันนันทนาการ อนึ่ง คำว่า “ชาติ” นี้ยังหมายถึงการผูกพันต่อถิ่นที่อยู่ การรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของแผ่นดิน รวมทั้งการมี “จิตวิญญาณ” (spirit) แห่งความเป็นคนไทยที่ร่วมชะตากรรมคล้าย ๆ กัน หรืออย่างเดียวกันมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน

8. อุดมการณ์

มีผู้ให้คำจำกัดความและความหมายของอุดมการณ์ต่าง ๆ กัน ณ ที่นี้จะกล่าวถึง ลักษณะของ “อุดมการณ์” ตามแนวคิดของนักวิชาการตะวันตก¹

ประการแรก อุดมการณ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการคิดฝัน อุดมการณ์เป็นการแสวงหาซึ่งดูจะ ไม่มีทางบรรลุเป้าหมายได้ ในความหมายนี้แก่อุดมการณ์ คือผู้ที่ฝันถึงสภาพของโลกที่ดีกว่า ที่เป็นอยู่ โดยใฝ่ฝันเช่นว่าสามารถจะมีรัฐบาลโลก (world government) สามารถที่จะสถาปนา ความทัดเทียมกันอย่างสมบูรณ์ในหมู่มนุษย์ การให้เกิดความสมบูรณ์พูนสุขของทุก ๆ คน การมีสันติภาพที่ถาวร คำว่า “อุดมการณ์” มีลักษณะเช่นนั้นไม่มากก็น้อย แต่หากมีมาก จนเต็มทีหรือเกินพอดี เรียกว่าเป็นความคิดแบบ “เพ้อฝัน” อย่างที่เรียกกันว่า “ยูโทเปีย”

¹Roy C. Macridis, *Contemporary Political Ideologies* (Cambridge, Mass., 1980), pp. 2-4.

(utopia)² ซึ่งรากศัพท์ภาษากรีกแปลว่า “ไม่มี ณ ที่ใด” (nowhere) หรืออาจแปลว่า **ยูทอปาน** (eutopia) อันเป็นสถานที่คาดหวังให้มีขึ้น

ในความหมายนี้อุดมการณ์มีลักษณะแห่งการอยู่อย่างไกลจากความเป็นจริง

9. อุดมการณ์เป็นการมองโลกอย่าง “อัตวิสัย” (subjective)

ศัพท์ “อัตวิสัย” หมายถึงแล้วแต่ตัวบุคคลคือตามอารมณ์ ตามความรู้สึก หรือตามอคติ การมีอุดมการณ์ตรงข้ามกับการมองในเชิง “วัตถุวิสัย” (objective) ซึ่งได้แก่การพยายามพิจารณาปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นกลาง ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงพรรคการเมืองใดว่าเป็น “พรรคอุดมการณ์” (ideological party) ย่อมแสดงให้เห็นว่าสมาชิกของพรรคนั้น มีความเห็น มีความเชื่อ และมี “โลกทัศน์” เอนเอียงไปทางใดทางหนึ่งอย่างชัดเจนและค่อนข้างเด็ดขาด จนยากที่จะเปลี่ยนได้ สภาพเช่นนี้ตรงกันข้ามกับสิ่งที่เรียกกันว่า “พรรคที่เสถียรเชิงปฏิบัติ” (pragmatic party) ซึ่งเน้นหนักไปในเรื่องความที่จะเป็นไปได้และการมีนโยบายที่ยืดหยุ่นให้เหมาะกับสภาพการณ์

10. อุดมการณ์หมายถึงค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติ

อุดมการณ์มีความหมายที่ 3 ได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติต่าง ๆ ซึ่งมีเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และย่อมจะแตกต่างและขัดแย้งกับค่านิยมฯ ของกลุ่มอื่น ยากที่จะประนีประนอมกันได้

การขัดแย้งของอุดมการณ์ในความหมายนี้มักมีมากในเมื่อมีความแตกต่างในเชิงเศรษฐกิจและสังคม หรือเรียกได้ว่ามี “ช่องว่าง” ซึ่งอาจเป็นระหว่าง “เมืองกับชนบท” , วรรณะ หรือฐานันดร³

เมื่อสังคมแปรสภาพหรือพัฒนาจนกระทั่งมี “ชนชั้นกลาง” มากย่อมทำให้การขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ลดน้อยลงมาจนถึงขั้นหนึ่งซึ่งอาจจะทำให้เกิดสภาวะที่เรียกว่า “การสิ้นสุดของอุดมการณ์”⁴ สภาวะดังกล่าวจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อคนส่วนใหญ่อยู่ในระดับชนชั้นกลาง

² ผู้สนใจอ่านเพิ่มเติมได้ใน Lewis Mumford. *The Story of Utopias*. New York. Viking Press, 1962.

³ การแบ่งประเภทของคนตามระดับต่าง ๆ (stratification) ในบางยุคอาจแบ่งออกเป็นฐานันดร (estate) เช่น ในสมัยกลางของยุโรปซึ่งมีฐานันดรหลักอยู่ 2 ฐานันดร ได้แก่ ฐานันดรนักบวชและขุนนาง สำหรับการแบ่งคนออกเป็นวรรณะใหญ่ (varna) และวรรณะย่อย (เรียกว่า ชา-ติ, Jati) มีปรากฏในอินเดีย

⁴ นักสังคมวิทยาผู้หนึ่งเขียนเป็นหนังสือโดยใช้ชื่อดังกล่าว ได้แก่ Daniel Bell. *The End of Ideology*

“พอมีจะกินพอมีจะเก็บ” และมีระดับการศึกษาไม่แตกต่างกันมากนัก)

ในยุคหนึ่งอุดมการณ์อาจมีความสำคัญมาก ยกตัวอย่าง กรณีสหรัฐอเมริกาในระยะก่อตั้งประเทศใหม่ ๆ (ช่วงประมาณเกือบ 200 ปีมาแล้ว) จวบจนกระทั่งถึงประมาณ 25-30 ปีที่ผ่านมา การขัดแย้งทางอุดมการณ์มีปรากฏในแนวนโยบายที่แตกต่างกันอย่างมากระหว่าง พรรครีพับลิกัน กับพรรคเดโมแครท สำหรับในยุคปัจจุบัน 2 พรรคการเมือง มีแนวนโยบายค่อนข้างจะคล้ายกัน ดังนั้น เมื่อมีการเลือกตั้ง ประชาชนจึงมักเลือกในเชิงบุคลิกภาพมากกว่า⁵

11. อุดมการณ์เป็นการจัดระบบความคิด

อุดมการณ์ประกอบด้วยสังกัปหรือมโนทัศน์ (concept) หรือหน่วยแห่งความคิดอันเป็นนามธรรม หน่วยแห่งความคิดดังกล่าวมีตัวอย่างคือ 1) “สิทธิ” 2) ความเสมอภาค 3) หน้าที่พลเมือง 4) อำนาจอธิปไตย 5) ภราดรภาพ 6) ความรับผิดชอบ 7) ประโยชน์ของคนหมู่มาก 8) การปกครองโดยเสียงส่วนมาก 9) สิทธิของคนกลุ่มน้อย 10) ความเป็นปึกแผ่นของชาติ 11) ความมั่นคงของชาติ 12) ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ 13) ความเป็นส่วนตัว (privacy) 14) เรื่องสาธารณะ (public) 15) ความผูกพันภาระ (obligation) 16) ความเป็นมิตร 17) การรู้จักตอบแทน (reciprocity) 18) การร่วมมือกัน

12. คำนิยามของยูเนสโก

มีคำนิยามซึ่งปรากฏในเอกสารขององค์การว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) คำนิยามนั้นมีว่า “อุดมการณ์” ได้แก่ รูปแบบของความคิดต่าง ๆ และมโนทัศน์หรือสังกัป (concept) ต่าง ๆ ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริง และที่เกี่ยวกับการประเมินค่าว่าดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร ซึ่งช่วยอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม (ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ฯลฯ)

⁵ ดังรายงานข่าวว่า อเมริกาเลือกเรแกน บุคลิกมาก่อน ผลจากการสุ่มตัวอย่างความเห็นของโทรทัศน์ เอบีซี พบว่า คนอเมริกันร้อยละ 80 ไม่ได้สนใจว่านายเรแกน และพรรครีพับลิกันมีนโยบายต่อปัญหาต่างๆ แต่เป็นเพราะเขาชอบบุคลิกนายเรแกน (มติชน, 8 พ.ย. 2528, หน้า 3)

นอกจากนี้มีการศึกษาโดยนักวิจัยแห่งมหาวิทยาลัยเยล ชื่อ รอเบิร์ต แอบเบลสัน (Robert Abelson) ว่าในการเลือกตั้งอเมริกัน ความรู้สึกมีความสำคัญ 3-4 เท่าเหนือประเด็นทางอุดมการณ์ (Time, November 12, 1984, p. 36.)

13. อุดมการณ์ กับ อุดมคติ

เท่าที่ใช้ในภาษาไทยคำว่า “อุดมการณ์” มักใช้สับสนกับคำว่า “อุดมคติ” เช่น เมื่อกล่าวถึง นาย ก. ไม่มีอุดมการณ์ก็มักจะหมายถึง การขาดหลักการหรือขาดอุดมคติ⁶

สำหรับศัพท์ “อุดมการณ์” ในความหมายของภาษาอังกฤษ “ideology” อุดมการณ์มีลักษณะดังได้กล่าวมาแล้ว และย่อมแตกต่างจากคำว่า “อุดมคติ” (ideal) เมื่อกล่าวถึง “อุดมคติ” ขอให้เข้าใจว่า มักเป็นเรื่องส่วนบุคคล และมักมีความหมายในทางที่ดีหรือในทางบวกเท่านั้น แต่เมื่อใช้ “อุดมการณ์” โดยเฉพาะในทางรัฐศาสตร์มีความหมายว่าเป็นเรื่องแนวคิดของคนทั่วไป⁷ คือเป็นเรื่องที่คนในกลุ่มหรือคนในชาติเกี่ยวข้องด้วย

อนึ่ง เมื่อใช้ศัพท์ “อุดมการณ์” ย่อมก่อให้เกิดการประเมินค่า ซึ่งเป็นไปได้ทั้งในแง่บวก และในแง่ลบ⁸ คือมีการประเมินว่าดีหรือไม่ดี

พึงตระหนักว่าอุดมการณ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องทั้งความเชื่อ และความคิดในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ อุดมการณ์บางประเภทก่อให้เกิดความเชื่ออย่างแน่นแฟ้นอย่างที่เราเรียกว่า “ศรัทธา” ซึ่งบางครั้งอาจกลายเป็นเรื่องของความมกมาย อนึ่ง การมีอุดมการณ์มักเกี่ยวข้องกับ **ความคิดเชิงมโนภาพ** ได้แก่การสร้างภาพหรือการฝันถึงสภาวะอันเลอเลิศของสังคมในอนาคตและผู้นำอาจใช้ประโยชน์แห่งการวาดในการเอาชนะฝ่ายตรงข้าม⁹

14. อุดมการณ์ทางการเมือง

อุดมการณ์มีความหมายต่าง ๆ กัน และมักจะมีคำคุณศัพท์หรือวลีที่ขยายความว่าเป็นอุดมการณ์อะไร เช่น อุดมการณ์ทางการเมือง (political ideology) และอุดมการณ์แห่งชาติ (national ideology)

สำหรับอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นพออธิบายให้เข้าใจได้ไม่ยากนัก เพราะเป็นที่ปรากฏอยู่ทั่วไป เช่น การแบ่งแยกอุดมการณ์ออกเป็นอุดมการณ์ “แบบเปิด” (แบบที่

⁶ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บรรพต วีระชัย และคณะ , *รัฐศาสตร์ทั่วไป* (กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2528), หน้า 566.

⁷ดูเพิ่มเติมใน L.B. Brown. *Ideology*. London : Penguin, 1973.

⁸มีการพิจารณาเกี่ยวกับอุดมการณ์ (ไม่มี ณ์ ต่อท้าย) ในหนังสือ นิตยภัทย์ นาสสุภา ผู้รวบรวม *อุดมการณ์กับสังคมไทย*, กรุงเทพฯ, สมาคมสังคมศาสตร์, แห่งประเทศไทย, 2515.

⁹Julius Gould, William Kolb., eds. *A Dictionary of the Social Sciences*. (Free Press of Glencoe, 1965), p. 315.

เอกชนมีเสรีภาพมาก) และ “แบบปิด” (แบบที่รัฐไม่ให้เสรีภาพ) หรือเป็นอุดมการณ์แบบ “ประชาธิปไตย” “แบบไม่ใช่ประชาธิปไตย” แบบ “กึ่งประชาธิปไตย”¹⁰

นอกจากนี้อาจมีการแบ่งประเภทออกเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองแบบ “ซ้าย” “กลาง” และ “ขวา” การแบ่งตามแนวนี้นี้ยึดเกณฑ์สำคัญ 2 ประการ คือ อำนาจอยู่ที่ใดและการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง แผนภูมิอาจเป็นดังนี้

	ซ้ายสุด (อรัญนิยม, คอมมิวนิสต์)	กลาง (ประชาธิปไตย)	ขวาสุด (ฟาสซิสต์)
อำนาจ	บ้านปลายอำนาจอยู่ที่ ที่ตัวบุคคล	อำนาจอยู่กับราษฎรทั้งเป็น จุดประสงค์และในช่วงดำเนินการ (วิธีการ)	อำนาจอยู่กับรัฐมากที่สุด
การเปลี่ยนแปลง	เร่ง, กระทันหัน	ค่อยเป็น ค่อยไปตามกระบวนการ การแบบประชาธิปไตย	ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง
วิธีการ	รุนแรง	สันติวิธี	รุนแรง

15. อุดมการณ์แห่งชาติ

อุดมการณ์แห่งชาติหรืออุดมการณ์ของชาตินั้นเป็นศัพท์ที่กินความกว้างขวางและยากที่จะระบุไปได้ว่าเป็นอะไร ทั้งนี้มีสาเหตุอย่างน้อย 2 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก อุดมการณ์แห่งชาติมีความหมายว่าเป็นลักษณะรวม ๆ กันของคนในชาติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอุปนิสัยใจคอ เรื่องทัศนคติ (ซึ่งได้แก่ ความรู้สึกชอบ ชัง หรือเฉย ๆ ต่อบางสิ่งบางอย่าง) และเรื่องค่านิยม (คือการประเมินค่าตามมาตรฐานว่าดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควรประพฤติปฏิบัติ สมควรยกย่องหรือไม่)

ดังนั้น “อุดมการณ์แห่งชาติ” เกี่ยวโยงกับมิติหลายมิติ ซึ่งผิดกับอุดมการณ์ทางการเมืองอันระบุแต่เรื่องการเมืองเท่านั้น “อุดมการณ์แห่งชาติ” ครอบคลุมมิติทางจิตวิทยา สังคมจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์อีกทั้งโยงถึงเรื่องความเป็นมาในอดีตของคนในชาติด้วย

ประการที่สอง เมื่อใช้วลี “แห่งชาติ” มักหมายถึงลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

¹⁰J. Roland Pennock and G. Smith, *Ideology Political Science* (New York, Macmillan, 1964), pp. 301-324.

คือมีความเป็นเอกภาพหรือมีลักษณะที่สอดคล้องกลมเกลียวอย่างที่เรียกว่า “สมานรูป” (homogeneous)¹¹ หากพิจารณาในแง่นี้อุดมการณ์แห่งชาติเป็นเสมือนหลักการ

เป้าหมายและความมุ่งหวังอุดมการณ์แห่งชาติโดยปกติยังรากลงไปในสายธารแห่งประวัติศาสตร์คือ มรดกทางวัฒนธรรมของชาตินั้น ๆ อุดมการณ์แห่งชาติมักคงความเป็นเสถียรภาพ ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงได้ง่าย แต่ทั้งนี้มิใช่ว่าจะไม่เปลี่ยนแปลงเลย อุดมการณ์ก็เช่นเดียวกับหลาย ๆ สิ่งหลาย ๆ อย่างที่ย่อมปรับตัวเข้ากับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้และตัวผู้นำก็มีบทบาทสำคัญไม่ใช่น้อย แต่มักต้องเป็นผู้นำระดับ “ผู้ยิ่งใหญ่” หรือระดับ “มหาบุรุษ” หรือที่เรียกกันว่าระดับ “บารมีชน” (charismatic leader)¹²

16. กำลังอำนาจ

“กำลังอำนาจ” มีศัพท์ที่ใกล้เคียงอื่น ๆ เช่น “ความมั่นคง” “ความเป็นปึกแผ่น” และบางครั้งโยงไปถึงเรื่องพัฒนา หรือความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ

การที่จะพูดถึงกำลังอำนาจแห่งชาติได้นั้นจะต้องผ่านกระบวนการ 2 - 3 ขั้นตอนเสียก่อน ได้แก่ จะต้องมีความเป็นเอกราช” มี “ความอยู่รอด” มี “ความเป็นปึกแผ่น” และมี “ความมั่นคง”

16.1 ความเป็นเอกราช (national independence)

หลายสิบประเทศก่อนช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้จะเป็นประเทศใหญ่ แต่ก็ไม่มีอิสรภาพ ตัวอย่างได้แก่ อินเดีย และอินโดนีเซีย เป็นต้น

สำหรับบางประเทศแม้จะได้รับเอกราชมาครั้งหนึ่งแล้ว แต่ตกอยู่ภายใต้การยึดครองหรืออิทธิพลของชาติอื่นอย่างมากมาย เช่น ออฟกานิสถาน ภายใต้สหภาพโซเวียต

¹¹ ดังนั้น บางครั้งคำว่า “อุดมการณ์แห่งชาติ” จึงอาจใช้ในความหมายใกล้เคียงกับ “เอกลักษณ์ของชาติ” (national identity).

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวไว้ในปาฐกถาในการสัมมนาเรื่อง “เอกลักษณ์ของชาติกับการพัฒนาชาติไทย” ซึ่งมีขึ้นระหว่าง 6-7 กรกฎาคม 2526 ว่า *เอกลักษณ์* หมายถึง “ลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งในตัวบุคคลหรือในชนชาติหนึ่งที่ทำให้บุคคลนั้นรู้ตัวว่าเขาเป็นบุคคล เป็นตัวของเขาเอง แตกต่างจากคนอื่นและทำให้คนอื่นรู้จักว่าตัวบุคคลนั้นเป็นใคร” สำหรับ “เอกลักษณ์แห่งชาติ” ก็ทำให้คนรู้ตัวว่าคนนั้นอยู่ในเชื้อชาติใดเป็นชาติใด และรู้จักคนเชื้อชาติเดียวกันว่าเป็นคนเชื้อชาติเดียวกัน”

ดูอ้างอิงใน *เอกลักษณ์ของชาติ*. จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการอุดมการณ์ของชาติในคณะกรรมการ เอกลักษณ์ของชาติ, 31 ตุลาคม, 2526, หน้า 5.

¹² ศัพท์ “charisma” (ออกเสียง “แคริสม่า” นำมาใช้ทางสังคมศาสตร์อย่างแพร่หลายโดยนักวิชาการระดับปรมาจารย์ ชื่อ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber).

16.2 ความอยู่รอด (survival)

บางประเทศได้รับเอกราชแล้ว แต่ไม่อาจคงความเป็นชาติหรือรัฐประชาชาติในรูปแบบเดิมไว้ได้

ตัวอย่างได้แก่ ประเทศปากีสถานซึ่งเดิมก็แยกตัวออกมาจากประเทศอินเดีย ต่อมา ได้มีการขัดแย้งกันอย่างรุนแรงขึ้นทำให้มีการตั้งประเทศขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ. 2514 ชื่อ “บังกลาเทศ” ซึ่งมาจากดินแดนปากีสถานตะวันออกเดิม

16.3 ความเป็นปึกแผ่น (consolidation)

ความเป็นปึกแผ่นเน้นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การมีความสมานฉันท์ภายในชาติ การมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน

16.4 ความมั่นคง (security)

ศัพท์ “ความมั่นคง”¹³ มีอธิบายไว้หลายแห่งแล้ว ณ ที่นี้จะกล่าวย่อ ๆ ว่าเกี่ยวข้องกับ อย่างน้อยกับ 3 เรื่อง คือ

ก. สภาพภูมิศาสตร์ ได้แก่ ความอยู่รอดของชาติในเชิงเขตแดน

ข. สภาพทางสังคม-เศรษฐกิจ ได้แก่ ภาวะทั่วไปของประชากรที่มีมาตรฐานครองชีพ ดีพอสมควร อย่างน้อยก็ระดับ “อยู่ได้กินได้” เกินกว่าครึ่ง และระดับ “อยู่ดีกินดี” (ระดับ ชนชั้นกลาง) เกินกว่าประมาณร้อยละ 30

อนึ่ง ประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง สาเหตุประการสำคัญเป็นเพราะเป็นช่วงเริ่มต้นเหมือนกับเด็กที่ย่อมโตเร็ว สำหรับ ประเทศที่พัฒนาแล้วมีสภาพเหมือนผู้ใหญ่มีจุดอิมตัว การพิจารณาเกี่ยวกับการพัฒนาทาง เศรษฐกิจจะต้องใส่ใจไม่เพียงแต่อัตราของการเติบโต แต่ต้องดูลักษณะการ หรือลักษณะ ของการเจริญเติบโตด้วย โดยเฉพาะเกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อพลเมืองส่วนใหญ่มากน้อย เพียงใด

ในเรื่องนี้ประธานธนาคารโลก ผู้มีชื่อเสียงโด่งดังมาตั้งแต่สมัยเคยเป็นรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงกลาโหมของสหรัฐอเมริกาสมัยอดีตประธานาธิบดี จอห์น เอฟ. เคนเนดี คือ

¹³ เช่นบรรพต วีระสัย และคณะ, *รัฐศาสตร์ทั่วไป* (กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2528), หน้า 403.

นายรอบерт แมคนามารา ได้กล่าวไว้ในสุนทรพจน์ต่อคณะกรรมการบริหารของธนาคารโลกในเดือนกันยายน ค.ศ. 1972 ว่า

“ปัญหาสำคัญของประเทศกำลังพัฒนาไม่ใช่เรื่องอัตราการเติบโต (pace of growth) มากนัก แต่เป็นเรื่องของลักษณะการ (nature of growth) ประเทศที่กำลังพัฒนาสามารถเติบโตในเชิงรายได้ประชาชาติต่อปีเกินกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ร้อยละ 5 ทั้งนี้ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1960-1969 แต่ผลลัพธ์ทางสังคมของการเจริญทางเศรษฐกิจดังกล่าว มักเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะและคนจำนวนมากไม่ได้รับประโยชน์เลย”¹⁴

ก. สภาวะทางสังคมจิตวิทยา ได้แก่ ความรู้สึกปลอดภัย การมีความพึงพอใจในระบอบและวิธีการปกครองอย่างน้อยในระดับพอสมควร และความรู้สึกว่าจะได้รับความยุติธรรมจากกระบวนการเมืองการปกครอง

เรื่องของความมั่นคงเหนืมนิติ “ภายใน” ของประเทศหากเปรียบเทียบกับชาติเป็นเสมือนบุคคลแล้ว ผู้ที่มี “ความมั่นคง” คือผู้มีร่างกายสมบูรณ์ (สุขภาพกาย) และมีจิตใจปกติไม่หวาดหวั่น ระแวงหรือตกใจง่าย (สุขภาพจิต)

16.5 กำลังอำนาจแห่งชาติ (national power)

หากเปรียบเทียบชาติเหมือนกับบุคคล และความมั่นคงแห่งชาติเปรียบเสมือนสุขภาพทางกายและใจ กำลังอำนาจแห่งชาติก็รวมถึงความมั่นคงแห่งชาติ (มิตภายใน) แต่มีลักษณะพิเศษคือมีการเปรียบเทียบกับชาติอื่น (มิตภายนอก) ในยามปกติกำลังอำนาจแห่งชาติเป็นศักยภาพหรือขุมพลัง (potential) ในยามสงครามกำลังอำนาจมีมากน้อยหรือมีน้อยคือเข้มแข็งหรืออ่อนแอย่อมปรากฏเป็นรูปธรรมได้เด่นชัด เพราะหมายถึงการพ่ายแพ้หรือชัยชนะ

17. กำลังอำนาจกับการพัฒนา

กำลังอำนาจของชาติเกี่ยวโยงโดยตรงกับการพัฒนา กล่าวคือโดยปกติหากมีการพัฒนา มากก็ย่อมมีแนวโน้มที่จะมีกำลังอำนาจทั้งนี้หากการพัฒนามีในทุก ๆ ด้านไม่ใช่หนักไปทางเศรษฐกิจหรือการศึกษาหรือการศาสนาเท่านั้น

ตัวอย่างในอดีต ได้แก่กำลังอำนาจของนครรัฐเอเธนส์ (Athens) แห่งกรีกโบราณ เมื่อ 2800 ปีเศษมาแล้วมีน้อยกว่าของนครรัฐสปาร์ตา (Sparta) ทั้ง ๆ ที่เอเธนส์รุ่งเรืองทาง

¹⁴ Samuel P. Huntington and Joan M. Nelson, *No Easy Choice : Political Participation in Developing Countries* (Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1976), p. 2.

สติปัญญามากกว่า¹⁵

ตัวอย่างในปัจจุบัน ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่นซึ่งมีแผนยุทธศาสตร์ภาพทางเศรษฐกิจแม่ไพศาล แต่กำลังอำนาจมีไม่มากนัก ทั้งนี้เพราะญี่ปุ่นไม่ได้ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญแมคคอร์เธอร์ ซึ่งมีข้อกำหนดไม่ให้ญี่ปุ่นมีกองทัพจะมีได้ก็แต่ “กองกำลังป้องกันตนเอง”

อย่างไรก็ตาม พลังอำนาจทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นสามารถแปรเปลี่ยนเป็นกำลังอำนาจทางการเมืองและทางทหารได้ในระยะเวลาเพียงประมาณ 5 - 6 ปี ทั้งนี้เพราะฐานทางเศรษฐกิจ ฐานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและอื่น ๆ พอจะรองรับได้และช่วยสนับสนุนให้การสร้างอาวุธยุทโธปกรณ์และการพัฒนากำลังทหารได้โดยไม่ยากนัก

18. กำลังอำนาจกับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

เมื่อกล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความมั่นคงและกำลังอำนาจจึงต้องระบุดังการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ด้วย คือด้านคุณภาพประชากร ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง และอื่น ๆ

อนึ่ง หากมีการแยกประเภทปัจจัยแห่งกำลังอำนาจแห่งชาติ อาจแยกออกเป็นปัจจัยทางวัตถุและอวัตถุ

ปัจจัยทางวัตถุเป็นเรื่องที่พอมองเห็นหรือรับทราบได้ง่าย เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ จำนวนคน จำนวนโรงเรียน โรงพยาบาล กำลังผลิตทางเศรษฐกิจ ฯลฯ

ปัจจัยทางอวัตถุ ได้แก่ เรื่องของศรัทธา ศาสนา ศิลธรรม และภาวะผู้นำ สำหรับอุดมการณ์เป็นเรื่องของศรัทธาคือความยึดมั่นหรือความเชื่อที่แน่นแฟ้น

แผนภูมิความสัมพันธ์

จะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์และภาวะผู้นำกับกำลังอำนาจต่อไป

¹⁵ในสงครามระหว่าง 2 นครรัฐ ซึ่งมีเชื้อสายกรีกเหมือนกัน คือ คล้ายกับสงครามมหาภารตะของอินเดีย ได้แก่ สงครามเปโลโปนีเซียน (Peloponnesian War) ปรากฏว่าประเทศที่รุ่งเรืองทางทหารได้รับชัยชนะ การปะทะกันนั้นยืดเยื้อเกินกว่า 25 ปี

19. อุดมการณ์กับกำลังอำนาจอำนาจแห่งชาติ

พฤติกรรมของมนุษย์อาจแยกออกเป็นกายกรรม วาจากรรมและมโนกรรม นักจิตวิทยาย่อมให้ความสำคัญกับสิ่งที่สามารถจับต้องหรือสัมผัสได้เป็นรูปธรรมว่ามีอิทธิพลต่อความคิดต่อการพูดและการกระทำของบุคคล นักการศาสนา ย่อมให้ความสำคัญกับส่วนที่เป็นเรื่องของความคิดหรือส่วนที่เป็นเรื่องนามธรรมในพระพุทธศาสนามีพระบาลีว่า

“มโนปฺพพงคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมายา”

ซึ่งแปลได้ว่า “เรื่องทั้งปวงมีใจถึงก่อน จะดีวิเศษก็ด้วยใจ จะสำเร็จหรือล้มเหลวก็ด้วยใจ”¹⁶

อุดมการณ์ไม่ใช่เป็นแต่เรื่องของ “ความคิด” แต่เป็นเรื่องของ “ความรู้สึก” ด้วยการมีอุดมการณ์คือการมีความผูกพันกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ว่าจะ เป็น “ชาติ” หรือ “ประชาธิปไตย” การมีความรู้สึกผูกพันหรือมีความพอใจในสิ่งใด ๆ ย่อมเป็นบันไดขั้นแรกที่จะไปสู่ความสำเร็จในคำสอนทางพุทธศาสนา กล่าวถึงทางแห่งความสัมฤทธิ์ผล คือ อิทธิบาท 4 ซึ่งมีองค์ประกอบ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา จะเห็นได้ว่า ฉันทะ คือการมีความพอใจผูกพันกับสิ่งนั้น ๆ ถูกระบุว่าเป็นขั้นแรกหรือการเริ่มต้นไปสู่ความสมบูรณ์

การมีอุดมการณ์คือ การมีฉันทะต่อความคิดที่ถือว่าเป็นหลักการหรือเป้าประสงค์ อุดมการณ์จึงย่อมมีศักยภาพเกี่ยวพันกับกำลังอำนาจ สำหรับคำว่า “กำลังอำนาจ” (power) มีคำอธิบายและการวิเคราะห์ไว้มากแล้ว ณ ที่นี้จะกล่าวสั้น ๆ ว่า อำนาจหมายถึงความสามารถทำให้คนอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นกระทำหรืองดเว้นการกระทำตามที่ผู้มีอำนาจปรารถนา โดยที่ปกติเขาเหล่านั้นจะไม่ทำหรืองดเว้นการกระทำดังกล่าว ดังนั้น หากอ้างว่ามีอำนาจเพราะสิ่งให้คนรับประทานอาหารทุกวันย่อมไม่ถือเป็นผู้มีอำนาจ

20. อุดมการณ์ที่ทรงพลัง : ชาตินิยม

ความคิดหรืออุดมการณ์ที่ผูกใจคนจำนวนมากจะทำให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ร่วมกัน มีต่างกันตามช่วงแห่งประวัติศาสตร์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในยุคสมัยของยุโรปอิทธิพลของอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับทางศาสนาทรงพลังานุภาพสูงยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่ามีสงครามครูเสด (Crusade) ระหว่างคริสต์ศาสนิกชนกับอิสลามิกชนในสงครามศาสนาดังกล่าวทั้งพระราชา นักบวช และสามัญชนเข้าสู่สงครามด้วย

¹⁶ ปิ่น มุกกันต์, *วิถีพุทธของข้าพเจ้า* (กรุงเทพฯ, คลังวิทยา, 2512), หน้า 224 อ้างใน บรรพต วีระสย, *หลักทางพุทธศาสนา กับประชาธิปไตย* (กรุงเทพฯ, องค์การยูวพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก, 2527), หน้า 59.

สำหรับในช่วงเวลาประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา อิทธิพลของอุดมการณ์ “ชาตินิยม”¹⁷ (nationalism) มีค่อนข้างมากและยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

คำนิยามมีต่าง ๆ กัน ว่าชาตินิยมในความหมายของภาษาอังกฤษ “nationalism” คำนิยามเก่าแก่ระดับปรมาจารย์คือของ คาร์ลตัน เฮส์ (Carlton Hayes) ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “บิดา” แห่งนักวิชาการอเมริกันผู้ทำการศึกษาเรื่องชาตินิยม เฮส์กล่าวว่าชาตินิยม (คำจำกัดความในปี ค.ศ. 1926) ว่าเป็น “เป็นปรากฏการณ์ยุคใหม่สองอย่างที่เหมาะสมกันแล้วมีผลทางอารมณ์ ได้แก่ ความรู้สึกเป็นชาติ (nationality) และความรักชาติ (patriotism)”¹⁸

นักวิชาการร่วมสมัยอีกท่านหนึ่ง ซึ่งศึกษามากเกี่ยวกับชาตินิยมในแอฟริกา ได้แก่ เจมส์ โคลแมนได้ให้คำนิยามไว้ว่า ชาตินิยม ได้แก่ “ความรู้สึกสำนึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชาติ (มีสภาพเป็นชาติอยู่แล้วหรือยากี่ให้เกิดมีขึ้นเป็นหน่วยต่างหากก็ได้) หรือรู้สึกว่าเป็นชาติ (nationality) และมีความปรารถนา (ดังแสดงออกในรูปของความรู้สึกและมีกิจกรรมต่าง ๆ) ที่จะได้มาและธำรงไว้ซึ่งสวัสดิภาพ ความมั่งคั่ง และความเป็นบูรณภาพของชาติ และเพื่อให้มีความเป็นอธิปไตยทางการเมืองอย่างเต็มที่”¹⁹

21. ตัวอย่างพลังแห่งชาตินิยม

ในอดีตประมาณ 2 ศตวรรษมาแล้วคนจากยุโรปที่ไปตั้งรกรากอยู่ใน “โลกใหม่” ได้รวมตัวกันขึ้นและประกาศแยกตัวสถาปนาประเทศใหม่ขึ้นในปี ค.ศ. 1776 ซึ่งต่อมากลายเป็นประเทศสหรัฐอเมริกา

ประมาณ 120 ปีมาแล้วในยุโรปตอนใต้ได้มีความพยายามที่จะรวมนครรัฐต่าง ๆ ที่มีเชื้อสายอิตาเลียนเข้าด้วยกัน ความพยายามดังกล่าวกระทำโดย Mazzini, Cavour และ Garibaldi ซึ่งประสบผลสำเร็จในปี ค.ศ. 1870

หนึ่ง ในช่วงเวลาไล่เลี่ยกันแคว้นต่าง ๆ ที่มีเชื้อสายเยอรมันก็ได้รวมตัวกันขึ้นเป็นสหพันธ์เยอรมันในปี ค.ศ. 1871 สำหรับผู้นำการรวมตัวได้แก่ Bismarck²⁰

สำหรับในดินแดนอื่น ๆ พลังแห่งชาตินิยมก็แสดงออกไม่ว่าจะในเอเชียหรือแอฟริกา

¹⁷ ข้อเขียนที่อธิบายอย่างกว้างขวางได้แก่ Boyd C. Shafer. *Faces of Nationalism*. New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1972.

¹⁸ *Essays on Nationalism* (New York, 1926), p. 6 ; cited in Boyd C. Shafer, *op. cit.*, p. 3.

¹⁹ James Coleman. *Nigeria : Background to Nationalism* (Berkeley, 1965), p. 425 ; cited in Shafer, *op. cit.*, p. 4.

²⁰ Elliott, *op. cit.*, p. 177.

อินเดียภายใต้การยึดครองของอังกฤษ (British India) ได้ตื่นตัวในเรื่องชาตินิยมได้ประมาณช่วงเวลา ค.ศ. 1885 เมื่อมีการตั้งสมาคมระดับชาติของอินเดียขึ้นมา (Indian National Congress) และได้มีผู้นำจำนวนมากได้ใช้ความรู้สึกชาตินิยมนี้เป็นการรวมกำลังและต่อสู้จนอินเดียได้รับเอกราช ผู้นำเหล่านั้นมีตัวอย่างคือ ผู้ที่มีชื่อคุ้นหูกันในประเทศไทย ได้แก่ มหาตมะ คานธี และเยาวหาลาล เนห์รู เป็นต้น²¹

ตัวอย่างในประเทศเครืออาเซีย ได้แก่ อินโดนีเซีย ซึ่งผ่านการต่อสู้เพื่อเอกราชมาอย่างโชกโชก และประสบผลสำเร็จจากแรงผลักดันแห่งชาตินิยมภายใต้การนำของซูการ์โน

22. ชาตินิยมกับอุดมการณ์อื่น ๆ

ในช่วงเวลาประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา มีอุดมการณ์อื่น ๆ อีก เช่น อุดมการณ์ประชาธิปไตย อุดมการณ์ฟาสซิสต์²² อุดมการณ์สังคมนิยม และอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ อุดมการณ์เหล่านี้มีอิทธิพลไม่ใช่น้อย แต่หากมองในแง่ของความคงทนและการแพร่หลาย ชาตินิยมยังคงเป็นอุดมการณ์ที่ทรงพลังภาพและน่าจะมีบทบาทอยู่มากกว่าอุดมการณ์อื่น ๆ

ประมาณ 70 ปีมาแล้ว ประธานาธิบดีวูดโรว์ วิลสัน (Woodrow Wilson) นำสหรัฐอเมริกาเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 ด้วยวาทะที่เร้าใจว่า “เพื่อโลกทั้งผอง ต้องปกป้องประชาธิปไตย” (to save the world for democracy)

เจตนารมณ์ของวิลสัน คือ เน้นอุดมการณ์ **ประชาธิปไตย** แต่อุดมการณ์นี้ไม่แรงและยืนนานพอ ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อเสร็จสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยฝ่ายอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกาเป็นฝ่ายชัยชนะแล้ว แต่รัฐสภาอเมริกันไม่ยอมรับการเข้าเป็นสมาชิกของสันนิบาตชาติ²³ ซึ่งประธานาธิบดี วิลสัน เป็นตัวจักรผลักดันให้มีการสถาปนาขึ้น

อุดมการณ์ที่เคยมีอิทธิพลอย่างมหาศาลโดยเฉพาะในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้แก่ ลัทธิฟาสซิสต์ (fascism) อุดมการณ์นี้สร้างความพินาศมาสู่เยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่น

²¹ ดูหนังสือหลายเล่มเกี่ยวกับบุคคลเหล่านั้น เช่น กรุณา กุสลาตย์, *มหาตมา คานธี*

²² A. James Gregor, *The Fascist Persuasion in radical Politics*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1974.

²³ League of Nations เป็นองค์การระดับโลกที่มีขึ้นก่อนการสถาปนาองค์การสหประชาชาติ (UN) ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เสร็จสิ้นใหม่ๆ อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ มีอิทธิพลสูงมาก ประเทศจีนได้กลายเป็นประเทศสังคมนิยมตามแนวมาร์กซ์ ลัทธิคอมมิวนิสต์ต่อต้านความคิดเกี่ยวกับชาตินิยมคือ ถือเรื่องนานาชาติหรือความเป็นคอมมิวนิสต์ทั่วโลกเป็นจุดหมายสำคัญ

ระยะนั้นสหภาพโซเวียตกับจีนคอมมิวนิสต์เป็นญาติดีกันมากแต่เพียงประมาณ 10 ปีให้หลังก็มีการแตกแยกกันขึ้น หากศึกษาในรายละเอียดจะพบว่าพลังแห่งชาตินิยมได้เป็นตัวการลดความสำคัญของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์สากลลงมา²⁴

23. การเอื้อประโยชน์ของอุดมการณ์ชาตินิยม

อุดมการณ์ชาตินิยมสามารถก่อให้เกิดผลทั้งในทางบวกและในทางลบคือสามารถก่อให้เกิดประโยชน์และเกิดโทษได้

23.1 กรณีที่เกิดโทษ ได้แก่ เมื่อมีชาตินิยมมากเกินไปจนเกินขอบเขต โดยปกติชาตินิยมมักเกี่ยวข้องกับ “ความรักชาติ” เป็นความผูกพันทางใจหรือทางจิตวิทยา ความรักชาติเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติสามัญ ทำนองเดียวกับ “บ้านใคร ใครรัก ชาติใคร ใครรัก” แต่หากชาตินิยมเกินขอบเขตมักทำให้เกิดผลอย่างน้อย 2 ประการ

ประการแรก ได้แก่ การแตกร้ายภายในชาติ เช่น การเน้นเชื้อชาติหนึ่งจนเกินขอบเขตทำให้เกิดความเกลียดชังคนที่มีเชื้อสายอื่น ดังปรากฏในเยอรมนีสมัยฮิตเลอร์ ซึ่งยกย่องเทิดทูนผู้มีเชื้อสายเผ่าอารยัน และมุ่งทำลายผู้มีเชื้อสายยิว

ผลเสียประการที่สอง ของชาตินิยมเกินขอบเขตคือ การทำให้เกิดความรู้สึกว่าชาติของตนวัฒนธรรมของตนดีกว่าชาติอื่น ๆ ส่งผลให้มีการเก็บตัวหรือลักษณะ “เซโนโฟเบีย” (Xenophobia) คือชิงชังคนต่างชาติ ดังปรากฏในจีนสมัยหนึ่งซึ่งทำให้ประเทศล้าหลังมากและต่อมาอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ก็เข้ามาแทรกแซงและครอบงำได้ อีกตัวอย่างหนึ่งคือประเทศพม่าในช่วงระยะเวลาประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา²⁵

23.2 กรณีที่สามารถก่อประโยชน์ ชาตินิยมสามารถก่อให้เกิดผลดีได้ ดังต่อไปนี้คือชาตินิยมเป็นอุดมการณ์ที่สัมผัสและส่งเสริมได้ไม่ยากนัก ชาตินิยมเป็นเรื่องของ

²⁴ อาจอ่านได้จากผลงานของ Chalmers Johnson และผลงานของ Robert Scalapino

²⁵ อย่างไรก็ตามประมาณเดือนตุลาคม 2527 เริ่มมีข่าวเกี่ยวกับการที่ผู้นำพม่าเดินทางไปเยือนประเทศอื่น เช่น ประเทศจีน เป็นต้น

“นามธรรม” ก็จริงอยู่ แต่มีความเกี่ยวข้องกับ “รูปธรรม” มาก กล่าวคือเกี่ยวพันกับถิ่นที่อยู่ ซึ่งเคยชิน การได้ฟังประวัติศาสตร์²⁶ ความเป็นมาของบรรพชน สถานที่และวัตถุแห่งอดีต ภาษาและความเป็นอยู่

สำหรับอุดมการณ์อื่นนั้นเป็น “นามธรรม” ในตัวของอุดมการณ์นั้น ๆ อีกทั้งยังอ้างถึงสภาพที่เป็น “นามธรรม” ค่อนข้างมากอยู่ด้วย ตัวอย่างคืออุดมการณ์ประชาธิปไตยมีการอ้างถึงนามธรรมต่อไปนี้ เช่น “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน” “สิทธิ” “เสรีภาพ” “ความเสมอภาค” ฯลฯ

ชาตินิยมมีคุณประโยชน์หลายประการ ได้แก่

ประการแรก ทำให้เกิดความภูมิใจในความเป็นส่วนหนึ่งของชาติ ดังนั้นย่อมเกิดความภาคภูมิใจ ที่จะปกป้องรักษาชาติบ้านเมือง

ประการที่สอง ทำให้เกิดเห็นความสำคัญของการพึ่งตนเอง²⁷ ตัวอย่างที่เห็นชัดคือการพยายามผลิตสินค้าด้วยตนเองของญี่ปุ่น ดังนั้น แม้จะประสบความพินาศจากความพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ญี่ปุ่นก็ฟื้นตัวได้รวดเร็วจนกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ กรณีประเทศสิงคโปร์ซึ่ง ลี กวน ยิว ได้พยายามสร้างให้มีเอกลักษณ์ที่ไม่เป็นจีนและไม่เป็นมาเลย์ คือให้เกิดความรู้สึกเป็น “ชาวสิงคโปร์” ซึ่งมีอุปนิสัยใจคอและความสามารถแตกต่างออกไป ความภูมิใจในคนสิงคโปร์และการรู้จักพึ่งตนเองทำให้สิงคโปร์มีความเจริญทางเศรษฐกิจและมีความสามารถในการต่อรองในวงการเมืองระหว่างประเทศค่อนข้างมาก

24. พลังหรือกำลังอำนาจแห่งชาติ : พหุปัจจัย

กำลังอำนาจแห่งชาติ หมายถึง ความแข็งแรงหรืออ่อนแอของแต่ละประเทศเมื่อ

²⁶ จะเห็นได้จากผลสำเร็จของงานเกี่ยวกับจังหวัดสุโขทัย ในปี พ.ศ. 2526 และงานประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา 2-14 พฤศจิกายน 2527 โปรดอ่าน วารสาร *อ.ศ.ท.* พฤศจิกายน 2527 รวมทั้งงานประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา ในเดือนเมษายน 2529.

²⁷ ในคำเตือนสติของ “รามจิตติ” ในเรื่อง “อย่าเพลอ” ซึ่งเป็นพระนามแฝงของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ารัชกาลที่ 6 มีบางส่วนดังนี้

ข้อ 1 อย่าลืมนี่ว่าเราเป็นคนชาติไทย

ข้อ 2 อย่าลืมนี่ว่าชาติไทยต้องเป็นไทยจริง ๆ จะยอมอยู่ในความครอบงำหรืออุปถัมภ์ของชาติอื่นไม่ได้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะประเสริฐเลิศฟ้าปานใด

ข้อ 3 อย่าลืมนี่ว่าคนไทยก็มีสมองคิด จะยอมให้ชนชาติอื่นมาแคะให้คิดหรือคิดแทนเราไม่ได้
จากปกหลัง วารสาร *หัตถ์ไทย* 1 พฤศจิกายน 2527

เปรียบเทียบกับประเทศอื่น ความมั่นคงแห่งชาติมีลักษณะคล้ายกำลังอำนาจแห่งชาติ
ข้อแตกต่าง อยู่ที่ความมั่นคงแห่งชาติเน้นเรื่องเสถียรภาพภายใน เมื่อพูดถึงกำลังอำนาจ
มักเน้นการเปรียบเทียบกับชาติอื่นหรือประเทศอื่น

24.1 เปรียบเทียบกับร่างกาย

กำลังอำนาจเปรียบเทียบกับสภาพที่ทรงพลานามัย เมื่อแข็งแรงสมบูรณ์ย่อม
ประกอบกิจการต่างๆ ลุล่วงไปด้วยดี ชาติที่กำลังอำนาจย่อมอยู่ในภาวะสงบเรียบร้อยภายใน
และสามารถต้านทานและเอาชนะการรุกรานของประเทศอื่นได้ชาติที่เป็นมหาอำนาจได้แก่
ชาติที่สามารถส่งแรงแสดงอิทธิพลเป็นที่ยำเกรงแก่รัฐอื่น ๆ กำลังอำนาจช่วยให้มีความรู้สึก
อบอุ่นใจหรืออย่างน้อยที่สุดรู้สึกปลอดภัย ชาติที่ไม่มีกำลังอำนาจคือชาติที่อ่อนแอ

24.2 ต้องคุมองค์ประกอบหลายประการ

การมองดูรูปภายนอกไม่ทำให้ทราบสภาพที่แท้จริง คนบางคนที่อ้วนพีหรือสูงใหญ่
อาจเหนียวอ่อนหมดเรี่ยวแรงได้ง่ายชนิด ประเทศที่มีอาณาบริเวณกว้างขวางมีทรัพยากร
และมีประชากรมาก ก็อาจไร้แม้ความสามารถที่จะปกครองตนเองนั้นนั้น ตัวอย่างคือ ประเทศ
อินเดีย พม่า มลายู ในยุคที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ

24.3 ชาติจะอ่อนแอหรือแข็งแรงขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ รวมทั้งสภาพที่ตั้ง ทรัพยากร
กำลังทหารขวัญ (morale) ทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ความสามารถและมีระเบียบวินัยที่ดี
ลักษณะผู้นำหรือมุขภาพ อุปนิสัยประจำชาติ และอื่น ๆ

25. ปัจจัยที่หนึ่ง : ปัจจัยทางภูมิศาสตร์

ปัจจัยทางภูมิศาสตร์นี้อาจแยกกว้าง ๆ ได้ดังนี้

25.1 ดินฟ้าอากาศ

ดินฟ้าอากาศมีส่วนสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตอยู่ของประชาชนอย่างมาก หากร้อน
แห้งแล้งหรือหนาวจนเกินไปย่อมไม่สามารถทำให้การครองชีวิตเป็นไปโดยสะดวก แถบเหนือ
ของแคนาดา อลาสกา กรีนแลนด์ แอนตาร์กติกา มีสภาพไม่เหมาะกับการอยู่อาศัย เช่นเดียวกับ
แถบทะเลทราย ยกเว้นบริเวณโอเอซิส (oasis) ซึ่งชุ่มชื้น

การมีฝนตกต้องตามฤดูกาลอย่างพอเพียงก็เป็นปัจจัยสำคัญ เว้นเสียแต่ว่าได้นำมา
ด้วยวิธีอื่น ๆ เช่น อียิปต์ตั้งแต่โบราณกาลมาแล้ว ฝนตกน้อย แต่ได้อาศัยน้ำจากแม่น้ำไนล์

ทดแทนในการเพาะปลูก หรือมีการใช้ฝนหลวงหรือฝนเทียม

ความร้อนหนาวของอากาศก็กล่าวกันว่ามีผลสำคัญต่อชีวิตของคน หากไม่มี Gulf Stream ยุโรปก็คงเย็นจัดหนาวเยือกแบบขั้วโลก การหนาวจัดเกินไปส่งผลสะท้อนในด้าน การประกอบกิจกรรมต่างๆ หากร้อนเกินไปก็ทำให้เหนื่อยเพลียได้ง่าย กล่าวกันว่าอุณหภูมิ ประมาณ 68 - 70 F กำลังพอเหมาะสำหรับการมีชีวิตและกระฉับกระเฉง (Norman D. Palmer and Howard C. Perking, *International Relations*, 2d ed., Houghton Mifflin, 1957, p. 44)

หากร้อนเกินไปไม่ได้ประโยชน์พืชพันธุ์ธัญญาหารเติบโตได้ยาก เช่น บางส่วนของ อินเดียและทะเลทรายซาฮารา ซึ่งมีขนาดเกือบเท่าสหรัฐอเมริกาทั้งประเทศ

25.2 ที่ตั้ง

ที่ตั้งเกี่ยวพันกับดินฟ้าอากาศ, ทรัพยากร (เช่น น้ำมันปิโตรเลียม ในภาคตะวันออก- กลาง) แร่ธาตุ, ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ และมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ ที่ตั้งเกี่ยวข้องกับสภาพทางยุทธศาสตร์ดังนี้ เช่น การที่อังกฤษมีสภาพเป็นเกาะช่วยให้อังกฤษไม่ต้อง เสียกำลังในการรบราฆ่าฟันกันในสมัยกลางของยุโรป เพราะห่างจากสนามสงคราม อังกฤษ จึงมีเวลาและพลังในการสร้างกำลัง อำนาจแห่งชาติในระยะนั้นได้มาก

นอกจากนี้ การที่สหรัฐอเมริกาตั้งอยู่ ณ ที่ห่างไกลจากประเทศอื่นในยุคที่การคมนาคม ไม่สะดวก ทำให้เมื่อยุโรปรบราฆ่าฟันกัน สหรัฐอเมริกาได้ใช้โอกาสนั้นพัฒนาชาติได้มาก

25.3 รูปร่างลักษณะเขตแดนและสภาพที่เกี่ยวข้อง

ประเทศที่มีชายฝั่งมากย่อมต้องเตรียมพร้อมในด้านกำลังทัพเรือ การอยู่ติดทะเล ช่วยให้สะดวกในการขนส่งสินค้า

เขตแดนติดต่อกันก่อให้เกิดปัญหาได้ง่ายทำนองลื่นกับพันกระทบกัน เช่น กรณี พิพาทระหว่างไทยกับเขมรในเรื่องเขาพระวิหารหรือกรณีที่ยวนใต้เรียกร้องสิทธิ หากมีการ ค้นพบแหล่งน้ำมันในบริเวณใกล้เคียงกับอ่าวไทย

26. ปัจจัยที่สอง: ปัจจัยในรูปของกำลังคน

รัฐต่างๆ ในโลกแตกต่างกันมากในเรื่องจำนวนคน เช่น รัฐวาติกันมีประชากรประมาณ 1,000 คน, ภูฐานมีประมาณ 800,000 คน ประเทศจีนประมาณ 1,100 ล้านคน

26.1 ประชากรมองในแง่ของปริมาณ (คือไม่คำนึงถึงคุณภาพ) มักมีบทบาทน้อยใน เรื่องของกำลังแห่งชาติ เช่น แคนาดา มีประชากรประมาณ 20 ล้านคน แต่มีอำนาจมากกว่า

ปากีสถานซึ่งมีมากกว่า สเปนมีประชากรมากกว่าแคนาดาถึงเท่าตัว แต่ก็ยังมีอำนาจน้อยกว่า (ดู Frederick H. Hartmann, *The Relations of Nations*, Macmillan, 1960, p. 45).

26.2 กำลังคนที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับคุณภาพหรือความสามารถ เช่น มีการศึกษาดี เช่นในประเทศยุโรปตะวันตกส่วนใหญ่ หรือมีอุปนิสัยอดทน, ขยันขันแข็ง เช่น ชาวจีน ชาวญวน

27. ปัจจัยที่สาม: ปัจจัยเชิงเศรษฐกิจ

27.1 ทรัพยากรธรรมชาติ

ประเทศใดมีทรัพยากรธรรมชาติมากย่อมมีโอกาสพัฒนาเป็นมหาอำนาจได้ง่าย ทั้งนี้ ต้องมีการลงมือพัฒนาทรัพยากรนั้น ๆ ด้วย ตัวอย่างได้แก่กลุ่มประเทศอาหรับมีน้ำมันมหาศาล แต่ยังไม่เจริญทางอุตสาหกรรม และในปี 2529 เริ่มประสบวิกฤตการณ์ราคาน้ำมันลดลง

ประเทศที่มีทรัพยากรสำคัญ ๆ แล้วเป็นประเทศมหาอำนาจ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา และสหภาพโซเวียตรัสเซีย ซึ่งต่างก็มีทั้งแร่เหล็ก, น้ำมัน และถ่านหิน

27.2 การผลิต

การผลิตที่ถือกันว่าสำคัญทางสงคราม ได้แก่ เหล็กกล้า ถ่านหิน น้ำมัน และพลังงานไฟฟ้า การผลิตจะทำได้ต้องมีประสิทธิภาพก็ด้วยการมีพื้นฐานทางเทคโนโลยีสูงพอควร

28. ปัจจัยที่สี่: ปัจจัยทางทหาร

ปัจจัยทางทหารมีส่วนสัมพันธ์กับอำนาจของชาติโดยตรง สิ่งที่ต้องพิจารณาคือ ขนาดของกองทัพ, ประสิทธิภาพของการจัดระบบดำเนินการอาวุธยุทโธปกรณ์และคุณภาพของทหาร

29. ปัจจัยที่ห้า: ปัจจัยทางศาสนา

29.1 ความสำคัญของศาสนาในแง่จิตวิทยา

ทุกคนมีความปรารถนาที่จะดำรงชีวิตอยู่โดยปราศจากทุกข์ ที่กล่าวว่าทุกข์ร้อยแปด นั้นความจริงมักจะเกี่ยวพันกับความรู้สึกไม่ปลอดภัย มีความกลัวหรือภัยาคติ, ความไม่แน่ใจในอนาคต

ความกลัวนั้นรวมทั้งกลัวการแก่ การเจ็บ การตาย, ความลำบากยากแค้นนานาประการ

คำสอนของศาสนามีบทบาทในการปลอบประโลมใจโดยวิธีการต่าง ๆ กัน เช่น บางศาสนาสนับสนุนการสวดมนต์อันวอนพระเจ้า หรือล้างบาป สำหรับศาสนาพุทธ “สั่ง” และ “สอน” ให้คนแก่ทุกข์โดยดูที่สมุฏฐาน และพยายามดับทุกข์ด้วยหลักการแห่งมรรคแปด ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจได้ดีโดยเฉพาะพระพุทธศาสนา วัดเป็นอาราม คือเป็นที่สงบ, ที่เย็นใจ ผักกาสาวพัตร์เป็นสัญลักษณ์แห่งการดับร้อน พระธรรมคำสอนเป็นเสมือนน้ำทิพย์ชะล้างความเศร้าคือเป็นพุทธโอสธ พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นจิตแพทย์เยียวยาโรคทางใจ²⁸

การที่ประชาชนมีสุขภาพทางจิตดี ย่อมเสริมกำลังอำนาจให้แก่ประเทศชาติ ผู้มีสุขภาพจิตดีย่อมไม่ก่อเรื่องให้คนอื่นเดือดร้อน หากมีการยึดศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจแล้ว การเอาใจออกห่างจากประเทศของตนเพื่อแก้ปัญหาอย่างไม่จำเป็น

29.2 ความสำคัญของศาสนาในแง่สังคม

ศาสนามีคุณค่าต่อชีวิตทางสังคมของมนุษย์โดยเฉพาะในการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน, ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ การที่จะมีความรู้สึกเช่นนั้นมักสืบเนื่องมาจากความเชื่อคล้าย ๆ กันในเรื่องบุญและบาป การมีสหจิตโดยอาศัยปัจจัยทางศาสนาเกี่ยวข้องกับมีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา (ดู Kingsley Davis, *Human Society*, Collier Macmillan International Editions, 1969, pp. 519-520).

พิธีกรรมทางศาสนามักเกี่ยวพันกับชีวิตคนเราตั้งแต่ชาติจะจนถึงมรณะ ทางศาสนาพุทธในประเทศไทยมีพิธีกรรมและงานต่าง ๆ เช่น การโกนจุก, ทำบุญตักบาตร, การบวช, เทศกาลเข้าพรรษา, ออกพรรษา, ประเพณีการทำบุญเลี้ยงพระ, ประเพณีมีงานเทศน์-มหาชาติ, งานทอดกฐิน และทอดผ้าป่า เป็นต้น

รายละเอียดดู

29.2.1 เสฐียรโกเศศ, *วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย*, สำนักพิมพ์ ก้าวหน้า, 2503.

29.2.2 เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, *ลัทธิธรรมเนียมและประเพณีของไทย*, บรรณาการ, 2508.

²⁸ก. นาวาตรีอ่อน บุญพันธุ์, *ที่พึ่งของคน*, กรุงเทพมหานคร, 2511.

ข. ดูเพิ่มเติมใน J. Milton Yinger, *Religion, Society and the Individual*, Macmillan, 1957, pp. 74 ff., and Erich Fromm, *Psychoanalysis and Religion*, Yale University Press, 1959.

นอกจากพิธีกรรมที่ผูกพันคนในศาสนาเข้าด้วยกัน, ศาสนายังมีบทบาทสำคัญในเรื่องการอบรมปณิสัยให้พลเมืองอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม. หลักศาสนาโดยเฉพาะศาสนาพุทธเมื่อยึดถือเป็นหลักปฏิบัติแล้วย่อมก่อให้เกิดความสงบและเป็นระเบียบเรียบร้อยในเรื่องสังคม เพราะมีแต่คำสอนที่ส่งเสริมความเมตตากรุณา, การไม่เบียดเบียนผู้อื่น, การไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อผู้อื่น บ้านเมืองเมื่อปกติสุขก็มีสภาพเช่นเดียวกับร่างกายที่มีสุขภาพดี นั่นคือแข็งแรงสามารถต่อต้านอริราชศัตรูได้

อนึ่ง เมื่อปฏิบัติตามพระธรรมแล้วย่อมไม่ใช้วิธีการอันรุนแรง แม้เราจะมีการรบกันเองหลายครั้ง แต่ความเป็นพุทธดูจะมีส่วนช่วยให้มีการเสียเลือดเนื้อน้อย

คำสอนทางศาสนา เช่น การรู้จักดำเนินสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา), การไม่แข่งกระด้างมีส่วนอย่างมากในการที่ทำให้ประเทศไทยสามารถรอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมของประเทศตะวันตก

29.3 ความสำคัญของศาสนาในแง่การเมือง

พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในประเทศไทยถือว่า พระสงฆ์ไม่ควรเข้าไปพัวพันกับเรื่องการเมืองโดยตรง คือมีการแยกกันระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร การประกาศพระศาสนาก็เพื่อประโยชน์สุขของคนทั่วไป ดังนั้นพระสงฆ์จึงมิได้หนีโลกหรือหนีบ้านเมืองเสียทีเดียว พระสงฆ์แยกไปอยู่ต่างหาก แต่ก็ยังพยายามน้อมนำจิตใจทั้งพระราชาและปวงประชาราษฎร์ให้ประพฤติในสิ่งดีงาม ดังจะเห็นได้ว่าได้มีวลีติดปากคนไทยมา คือ “ว. วัด ว. วัง” และ “วัดกับบ้าน”

ว. วัด ว.วัง นั้นแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างองค์พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ทรงพยายามประพฤติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์คืออยู่ในทศพิธราชธรรม (ดูรายละเอียดในเสกข์อัน ศุภโสภณ, *พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย*, คลังวิทยา, 2505).

การปฏิบัติตามพระพุทธโอวาทเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหง

ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับบ้านหรือประชาชนธรรมดา มีเป็นเอกประการและมีผลทางการเมืองคือทำให้มีนิสัยรักสันติ, ไม่ก่อความยุ่งยากอันเป็นการทำลายพละนามัยของประเทศชาติ คำสอนเรื่องอิทธิบาท 4 ประโยชน์ปัจจุบันและอื่น ๆ อาจช่วยผลักดันให้คนในชาติขยันขันแข็งได้ (ดูเพิ่มเติมเรื่อง “พัฒนาไทย”, “พัฒนา, พัฒนา”, ในบรรพต วีระสัย, *สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา*, โรงพิมพ์คุรุสภา, 2514).

29.4 ความสำคัญของศาสนาในแง่การศึกษา

ตั้งแต่ดั้งเดิมมาในประเทศไทย วัดเป็นสถานศึกษาสำคัญของประชาชน เด็ก ๆ ได้รับความศึกษาเพื่ออ่านออกเขียนได้ โดยพระเป็นผู้สอน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ได้รับวิชาความรู้อื่น ๆ จากพระ เช่น ช่างไม้, ช่างแกะสลัก เป็นต้น พระสงฆ์บางองค์ยังรับอุปการะ “เด็กวัด” หรือ “อารามบอย” จนได้ศึกษาชั้นสูง และได้ทำประโยชน์นานาประการให้แก่ประเทศ

กล่าวโดยสรุปก็คือ พุทธศาสนามีบทบาทส่งเสริม กำลังของชาติในด้านสติปัญญาของประชาชนทั่วไป

29.5 ความสำคัญของศาสนาในแง่เศรษฐกิจ

มักเข้าใจผิดว่าพระพุทธศาสนาต่อต้านความเจริญทางเศรษฐกิจ คำสอน 84,000 ธรรมขันธ์นั้นมีไว้สำหรับมนุษย์ในโอกาสต่าง ๆ กัน และมีทั้งประเภทโลกุตตระ และโลกียะ ความเข้าใจผิดมักสืบเนื่องมาจากการเข้าใจผิดว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ต่อต้านความเจริญทางเศรษฐกิจ คำสอนชั้นโลกุตตระ นั้นสำหรับผู้ปรารถนาจะแยกตัวจากโลกโดยเด็ดขาด ส่วนชั้นโลกียะ นั้น สำหรับผู้ครองเรือนโดยทั่วไป

คำสอนของพระพุทธองค์นั้น หากนำมาปฏิบัติโดยเคร่งครัดแล้วย่อมนำมาแต่ความก้าวหน้าในอาชีพการงาน ตัวอย่างคือคำสอนใน ติกุฐฐัมมิกัตถประโยชน์, ซึ่งแนะนำให้ขยันลุกขึ้นทำงาน, รู้จักรักษาทรัพย์ (ทำให้ลงทุนได้) คบมิตรดี (ร่วมกันประกอบการทางเศรษฐกิจโดยไม่คดโกง) และเลี้ยงชีพพอเหมาะ

อีกตัวอย่างหนึ่งคือคำสอนในเรื่องอิทธิบาทสี่ (ธรรมอันนำไปสู่ความสำเร็จ) ได้แก่

- ฉันทะ ความรักงาน,
- วิริยะ ความพากเพียร,
- จิตตะ ความสนใจกับงาน,
- วิมังสา ความตรวจค้นด้วยปัญญา.

ดูเพิ่มเติมใน

29.5.1 พ.อ.ปิ่น มุกกันต์, *คำบรรยายพุทธศาสตร์*, ภาคที่ 3, คลังวิทยา, 2509, หน้า 399-413.

29.5.2 ดูเพิ่มเติมในหัวข้อต่าง ๆ เช่น “ความประมาท, ความเกียจคร้าน เป็นเหตุให้อกุศลธรรมเกิด”, “การทำความเพียรอยู่เสมอยอมให้อกุศลธรรมเกิด” ในงานงค์ ทองประเสริฐ, *ธรรมประยุกต์*, แพร่พิทยา, 2516.

29.5.3 พระราชวรมุนี, *พุทธธรรม*, ฉบับแก้ไขปรับปรุง, 2529.

เท่าที่ยกมานี้เป็นเพียงตัวอย่างในคำสอน หากเราสามารถปฏิบัติตามได้แล้ว ย่อมสร้างความไพบูรณ์ในด้านเศรษฐกิจอันเป็นส่วนหนึ่งของกำลังอำนาจของชาติ

30. องค์ประกอบอื่นๆ

ปัจจัยที่เอื้อต่อความมั่นคงแห่งชาติและกำลังอำนาจของชาติเท่าที่ยกมานี้เป็นเพียงตัวอย่างเท่านั้น ปัจจัยที่สำคัญยังมีอีก โดยเฉพาะในแง่ *นามธรรม* มีปัจจัยทางด้านจริยธรรม หรือศีลธรรม

อุดมการณ์ร่วมกันของบุคคลในชาติก็มีบทบาทไม่ใช่น้อย อุดมการณ์ที่ยึดมั่นร่วมกัน เช่น ในเรื่องชาตินิยมย่อมทำให้ชาติมีกำลังแข็งแรง

มุขภาพหรือประมุขศิลป์ (Leadership) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญเช่นกัน ชาติใดที่มีทรัพยากรนานาประการมาก แต่หากขาดผู้นำที่ชาญฉลาดและขยันขันแข็ง ย่อมไม่สามารถจะเจริญก้าวหน้าไปได้

31. ความสง่างาม

ความมั่นคงแห่งชาติและกำลังอำนาจแห่งชาติเกี่ยวข้องกับเสถียรภาพของระบบการเมือง ปัจจัยมีนานาประการ ที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงบางปัจจัยเท่านั้น แต่หลักใหญ่พึงพิจารณาว่าเสถียรภาพอาจพิจารณาในรูปของดุลยภาพแห่งสหจิต และการขัดแย้งก็ได้

ศาสนาอาจส่งเสริมสหจิต หากเป็นศาสนาเดียวกันสำหรับคนส่วนใหญ่ในชาติ แต่ศาสนาอาจเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดการขัดแย้งก็ได้ ดังกรณีในบ้านเมืองที่เป็นระบบพหุสังคม หรือสังคมพหุลักษณะ ที่มีการขัดแย้งกันในเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา

ปัจจัยอื่น ๆ ก็อาจพิจารณาในทำนองเดียวกันได้

คำถามท้ายบทที่ 21

- 1) อธิบายข้อแตกต่างระหว่างความมั่นคงและกำลังอำนาจแห่งชาติ
- 2) การพิจารณาเชิงสหวิทยาการที่เกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติต้องพิจารณาในองค์ประกอบใดบ้าง
- 3) ปัจจัยเชิงภูมิศาสตร์เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติอย่างไร
- 4) ศาสนามีบทบาทในเชิง “สหจิต” และ “การขัดแย้ง” อย่างไรในสังคมการเมือง

“Patriotism is not a short and frenzied outburst of emotion but the tranquil and steady dedication of a lifetime”

A.E. Stevenson : Address,
American Legion Convention
cf. Cho Dev. ed., *The Piper Book of Quotations*
(Delhi, Piper Books, 1979), p. 190.

“ความรักชาติต้องไม่เป็นเพียงการแสดงออกของอารมณ์ที่บ้าคลั่งชั่วครั้งชั่วคราว แต่ต้องเป็นการอุทิศตนอย่างสม่ำเสมอและสุภาพราบเรียบตลอดอายุขัย”

แอตไล สตีเวนสัน
รัฐบุรุษอเมริกัน

“Global geopolitics is being reshaped in a way that defines security more in economic than in traditional military terms.”

Lester Brown
Annual Report on *State of the World*, 1985.
Worldwatch Institute cf. *Time*,
February 24, 1986, p. 32.

“สถานะทางภูมิรัฐศาสตร์ทั่วพื้นพิภพได้แปรเปลี่ยนไปจนทำให้ขณะนี้ความมั่นคงเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจมากกว่าทางทหารอย่างที่เคยเป็นมาในอดีตสมัย”

เลสเตอร์ บราวน์
แห่งสถาบันหอสังเกตการณ์โลก
วอชิงตัน ดี ซี สหรัฐอเมริกา

“Often the test of courage is not to die but to live.”

Conte Vittorio Alfieri (1749-1803)
cf. Laurence Peter, ed. *Quotations
For Our Time*.
(London, Methuen, 1982), p. 120.

**“มีน้อยครั้งที่บทพิสูจน์แห่งการหาญกล้าไม่ได้อยู่ที่การเสียชีพแต่การดำรง
ชีวิตอยู่เพื่อสู้ต่อไป”**

เค้านท์ วิตตอริโอ อัลเฟียร์